

Yayın Geliş Tarihi: 24.07.2020

Yayına Kabul Tarihi: 25.08.2020

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (Chicago 17. Sürüm):
Çakı, Caner; M. Ozan Gülada. "Komünizm İdeolojisi Altında Ermeni Kadınların Propaganda Posterlerindeki Temsili." *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 66 (2020): 49-71.

Araştırma Makalesi

KOMÜNİST İDEOLOJİ ALTINDA ERMENİ KADINLARIN PROPAGANDA POSTERLERİNDEKİ TEMSİLİ

(THE REPRESENTATION OF THE ARMENIAN WOMEN IN
PROPAGANDA POSTERS UNDER COMMUNIST IDEOLOGY)

Caner ÇAKI*
Mehmet Ozan GÜLADA**

Öz: 2 Aralık 1920 - 2 Eylül 1991 tarihleri arasında varlık gösteren Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisi komünizmdi. Bu süreçte Komünist ideolojiye ait söylemler, Ermeni toplumsal ve kültürel hayatında önemli değişimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Komünist ideoloji, özellikle, Ermeni kadınların toplumsal hayattaki rollerinde radikal değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu çalışmada, Ermenistan'daki komünizm ideolojisi çerçevesinde şekillenen toplumsal yapı altında kadınların medyada ne şekilde temsil edildiklerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Buna bağlı olarak çalışmada, Ermenistan'ın komünist ideoloji altında yönetildiği 71 yıl boyunca ülkede en etkili şekilde kullanılan kitle iletişim araçlarından biri olan posterler üzerinden Ermeni kadınların medyadaki temsilleri ele alınmaktadır. Çalışmada Rus dilbilimci Roman Jakobson'un göstergebilim kavramları ışığında propaganda posterleri analiz edilmektedir. İncelenen propaganda posterlerinden elde edilen bulgularda, Ermeni kadınların çalışma hayatında aktif olarak rol almaya teşvik edildiği görülmektedir. Ayrıca posterlerde Ermeni kadınların çalışma

* ORCID: 0000-0002-1523-4649.
Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, caner.caki@inonu.edu.tr.

** ORCID: 0000-0001-8233-2321.
Öğr. Gör., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, mehmet.gulada@ozal.edu.tr.

hayatında aktif olarak rol almasının ülkede komünist ideolojinin inşa edilmesinde önemli etkisi olduğuna yönelik algı oluşturulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ermenistan, Komünizm, Sovyetler Birliği, Kadınlar, Propaganda*

Abstract: *The official ideology of the Armenian Soviet Socialist Republic which existed between 2 December 1920 and 2 September 1991 was communism. In this process, the discourses of Communist ideology led to significant changes in the Armenian social and cultural life. Communist ideology caused radical changes particularly on the role of Armenian women in social life. This study aimed to reveal how women were represented in the media under the social structure within the frame of communist ideology in Armenia. Therefore, the representation of Armenian women in the media was discussed through the posters, which was one of the most effective mass media in the country, during the 71 years in which Armenia was ruled under communist ideology. In the study, propaganda posters were analyzed in the light of semiotics concepts of Russian linguist Roman Jakobson. The findings from the propaganda posters examined in the study showed that Armenian women were encouraged to take an active role in the working life. In addition, the posters made a perception that the active role of Armenian women in working life had an important effect on the building of the communist ideology in the country.*

Keywords: *Armenia, Communism, Soviet Union, Women, Propaganda*

Giriş

1917 yılında Rusya’da gerçekleşen Ekim Devrimi, zaman içerisinde Komünizm’in pek çok ülkenin resmi ideolojisi olmasına yol açacak gelişmelerin başlamasına neden olmuştur. Bu ülkelerden biri de 2 Aralık 1920 tarihinde resmi ideoloji olarak komünizmi benimseyen Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’dir (ESSC). ESSC’nin kurulmasından sonra ülkede komünist söylemler bu ülkenin siyasal, toplumsal ve ekonomik yaşantısında etkili olmaya başlamıştır. Diğer yandan, ülkede komünizmin Ermeni toplumuna benimsetilmesine yönelik yoğun şekilde propaganda faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu propaganda faaliyetleri, Ermeni toplumunun Komünist ideoloji altında şekillenmesine neden olmuş, ülkede erkek ve kadın rolleri önemli ölçüde komünist söylemler üzerinden belirlenmeye başlanmıştır. Özellikle bu dönemde basılan propaganda posterlerinde, Komünist ideoloji altında Ermeni kadınların hangi toplumsal rolleri benimsemeleri gerektiğine yönelik çeşitli söylemlerde bulunulmuştur. Bu süreç, 2 Eylül 1991 tarihinde ESSC’nin varlığının tamamen ortadan kalkmasıyla son bulmuştur.

Ermeni kadınlarını konu alan uluslararası literatürde bazı akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde; Kalaidjia’nın¹, Lübnan’daki Ermeni kadınlarını; Kaprielian-Churchill’in², Ermeni kadın mültecilerini; Ishkanian’ın³, Sovyet sonrası dönemde Ermeni kadınların emek göçünü; Okoomian⁴ ile Papazyan’ın⁵ gibi yazarlar Amerikalı Ermeni kadınlarını; Dargarabedia’ının⁶, Ürdün’deki Ermeni kadınlarını; Arevian’ın⁷⁻⁸, Ermeni kadın sağlığını; Komsuoğlu ile Örs’ün⁹, İstanbul’daki Ermeni kadınlarını;

1 Azadouhi Kalaidjia, “The Armenian Women in Lebanon,” *Al-Raida Journal*, (1981): 8-9.

2 Isabel Kaprielian-Churchill, “Armenian Refugee Women: The Picture Brides, 1920-1930,” *Journal of American Ethnic History*, (1993): 3-29.

3 Armine Ishkanian, “Mobile Motherhood: Armenian Women’s Labor Migration in the post-Soviet Period,” *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 11, no. 3, (2002): 383-415.

4 Janice Okoomian, “Becoming White: Contested History, Armenian American Women, and Racialized Bodies,” *Melus* 27, no. 1, (2002): 213-237.

5 Agnesa Papazyan, Ngoc Bui, & Aghop Der-Karabetian, “Life Satisfaction, Acculturative Stress, Ethnic Identity, and Gender Role Attitudes Among Armenian American Women,” *American International Journal of Contemporary Research* 6, no. 1, (2016): 10-21.

6 Arda Dargarabedian, “Armenian Women in Jordan,” *Al-Raida Journal*, (2003): 24-26.

7 Mary Arevian, Samar Noureddine, ve Tamar Kabakian-Khasholian, “Raising Awareness and Providing free Screening improves Cervical Cancer Screening among Economically Disadvantaged Lebanese/Armenian Women,” *Journal of Transcultural Nursing* 17, no.4, (2006): 357-364.

8 Mary Arevian, Samar Noureddine ve Sarah Abboud, “Beliefs Related to Breast Cancer and Breast Cancer Screening among Lebanese Armenian Women,” *Health Care for Women International* 32, no. 11, (2011): 972-989.

9 Ayşegül Komsuoğlu ve Birsen Örs, “Armenian Women of Istanbul: Notes on Their Role in the Survival of the Armenian Community,” *Gender, Place & Culture* 16, no. 3, (2009): 329-349.

Shahnazarian ve Ziemer'in¹⁰, Dağlık Karabağ'da Ermeni kadınları ve sosyalist sonrası dönüşümlerini; Okkenhaug'un¹¹, Suriye'deki Ermeni kadın mülteciler arasında dini ve insani çalışmaları ve son olarak Semerdjian'ın¹², Ermeni kadınları ile toplumsal cinsiyete dönüşüm politikalarını incelediği görülmektedir.

Mevcut çalışmada ise Ermenistan'ın komünist ideolojinin etkisi altında kaldığı dönemde, Ermeni kadınların toplumsal rollerinin ne yönde şekillendiğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışmada "Komünizm etkisi altındaki Ermeni toplumunda, Ermeni kadınlarına yönelik hangi toplumsal roller ön plana çıkarılmaktadır?" şeklindeki sorunun yanıtlanması hedeflenmektedir. ESSC'de kadınların toplumsal hayattaki rollerinin ortaya konulması, geçmişten günümüze Ermeni toplumsal ve kültürel yaşantısına ışık tutması bakımından önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında Ermenistan'da komünizmin resmi ideoloji olarak kabul edildiği dönemde, Ermenice yayınlanan propaganda posterleri göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmektedir. Elde edilen bulgularda Komünist ideolojinin, Ermeni kadınların toplumsal rolleri üzerindeki etkisi açıklanmaya çalışılmaktadır.

1. Komünist Yönetim Altında Ermenistan

Ermenistan, 2 Aralık 1920 tarihinde Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin (ESSC) kurulmasıyla birlikte komünist rejimle yönetilmeye başlamıştır.¹³ ESSC'nin kurulması ülkede Sovyetler Birliği yönetiminin güçlü etkisinin de hissedilmeye başlamasına neden olmuştur. Sovyetler Birliği yönetimi, Ermeni toplumunun Komünist yönetime başkaldırmasını mümkün olduğunca önlemeye çalışmış, bu kapsamda ülkede Komünist ideolojiyi yücelten propaganda faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Söz konusu propaganda faaliyetlerinde, Ermeni halkının komünizm altında huzur ve refah içerisinde yaşadığına yönelik söylemlere yer verildiği görülmektedir. Bu süreçte *Yeni*

10 Nona Shahnazarian ve Ulrike Ziemer, "Emotions, Loss and Change: Armenian Women and post-Socialist Transformations in Nagorny Karabakh," *Caucasus Survey* 2, no. 1-2, (2014): 27-40.

11 Inger Marie Okkenhaug, "Religion, Relief and Humanitarian Work among Armenian Women Refugees in Mandatory Syria, 1927-1934," *Scandinavian Journal of History* 40, no. 3, (2015): 432-454.

12 Elyse Semerdjian, "Armenian Women, Legal Bargaining, and Gendered Politics of Conversion in Seventeenth and Eighteenth-Century Aleppo" *Journal of Middle East Women's Studies* 12, no. 1, (2016): 2-30.

13 Sadık Çalışkan ve Mehmet Barış Yılmaz, "Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde Basında Yer Alan Propaganda Posterleri Üzerinden Vladimir Lenin'in Kült Liderlik İnşası," *Ermeni Araştırmaları*, sayı. 65, (2020): 75.

*Ekonomi Politikası*¹⁴ (новая экономическая политика) ile ekonominin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Ermenistan’da halkın temel ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılmış, diğer yandan okuryazarlık alanında önemli gelişmeler meydana gelmiştir.

Sovyetler Birliği yönetimi, merkezi otoritenin korunması amacıyla Birlik içerisindeki cumhuriyetlerde ve Doğu Blok’unda yer alan ülkelerde sıkı bir denetim oluşturmuştur.¹⁵ Ermenistan’daki nüfuzunu koruyabilmek adına, Ermeni Kilisesi’nin etkisi sınırlandırmıştır. Diğer yandan merkezi otoritenin güçlendirilmesi sürecinde gerçekleştirilen “Büyük Temizlik¹⁶” (Большая чистка) hareketinden, Ermeni toplumu da olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu dönemde Stalin’e muhalefet edilmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹⁷ Bu kapsamda Ermenistan’daki Milliyetçi Taşnak Partisi’ne bağlı olanlar, başka bir deyişle Troçkizm’i destekleyenler, Sovyet karşıtı ya da “karşı-devrimci” faaliyetlerle suçlanmışlardır. Sovyetler Birliği yönetimi, Ermeni toplumu üzerindeki etkisini güçlendirmek ve milliyetçiliğin tüm söylemlerini bastırmak için çaba sarf etmiştir. Bu şekilde ülkede komünist rejimin hâkim kılınması ve Ermeni toplumunun komünist söylemler ışığında yönetilmesi hedeflenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği, Almanya’nın saldırısına uğramış ve ülkenin önemli bir bölümü Alman orduları tarafından işgal edilmiştir. Buna karşılık Ermenistan, Alman ordularının işgaline maruz kalmamıştır. Bu nedenle savaş sırasında Sovyetler Birliği’nin Batı topraklarında etkili olan yıkım, Ermenistan’da etkili olmamıştır. Ermenistan toprakları her ne kadar Alman işgaline uğramamış olsa da, Ermeni halkı savaşta Sovyetler Birliği’ne çeşitli desteklerde bulunmuştur. Pek çok Ermeni, savaş sırasında Kızıl Ordu yanında görev almış ve Alman ordularına karşı mücadele etmiştir. Bu aşamada Sovyetler Birliği tarafından Ermenistan’a, *Büyük Vatanseverlik Savaşı* olarak adlandırılan da İkinci Dünya Savaşı’na¹⁸ Ermeni halkının katılımını teşvik etmek amacıyla, önceki baskıcı

14 Yeni Ekonomi Politikası, Lenin tarafından ekonominin güçlendirilmesi amacıyla ortaya konulan bir ekonomi modelidir.

15 Hakan Aşkan ve Aytuğ Mermer Üzümlü, “Soğuk Savaş Dönemi’nde Özgür Avrupa Radyosu’nu Konu Alan ‘Gerçekliğin Kuleleri’ Adlı Kısa Film Üzerine İnceleme,” *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 2, no.1, (2020): 75.

16 Büyük Temizlik, Stalin’in Sovyetler Birliği lideri olduğu dönemde gerçekleştirilen bir dizi siyasi baskı eylemine verilen genel isimdir. 1936-1938 yılları arasında meydana gelen bu dönemde tasfiyeler ve tutuklamalar gerçekleştirilmektedir.

17 Erkan Temir ve Fırat Yıldız, “Büyük Terör Döneminde Hakas Türkü Aydınlarla Uygulanan Zulüm ve Bölgesel Sovyet Gazetelerinin Rolü,” *Journal of Turkology* 29, no. 1, (2019): 175.

18 J. Denise Youngblood, “A War Remembered: Soviet Films of the Great Patriotic War,” *The American Historical Review* 106, no. 3, (2001): 839.

uygulamaların aksine, kısmen sembolik milliyetçilik söylemleri kullanabilmesi hususunda izin verilmiştir.

1953 yılında Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği liderliğine gelen Nikita Kruşçev döneminde Ermeni toplumu üzerindeki baskılar belirli oranda azaltılmaya başlamıştır. Bu aşamada uygulanan politikalar, Ermenistan'ın kültürel ve ekonomik olarak yeniden canlanmasına yol açmıştır. Sovyetler Birliği yönetimi, Ermeni milliyetçiliğinin tekrar ortaya çıkmasını önlemeye çalışmakla birlikte, Ermeni toplumunda Stalin döneminde uygulanan kısıtlamaları ön plana çıkarmamıştır. 1985 yılında Mikhail Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'nin yönetime gelmesiyle birlikte uygulanan politikalar, Ermenistan'ın bağımsızlığa giden sürecine yol açmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından kısa bir süre önce 21 Eylül 1991 tarihinde Ermenistan Cumhuriyeti'nin ilanı ile ülkede komünist yönetim son bulmuştur.¹⁹

2. Komünist İdeolojide Ermeni Kadınları

Sovyetler Birliği yönetimi, Ermenistan'ın da içinde yer aldığı Sovyet cumhuriyetlerinde komünist ideoloji üzerinden idealize edilen yeni bir toplum inşa etmeye çalışmıştır. İnşa edilen toplumda komünist öğretiler, ön plana çıkarılmış ve komünizm kitleler nezdinde yüceltilmiştir.

Sovyetler Birliği yönetimi, özel mülkiyet üzerinde de kontrol kurmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, 1920'li yılların sonlarından itibaren Ermenistan'daki özel mülkiyete sahip çiftlikler kolektifleştirilme ve devletin denetimine geçirilmiştir.

Diğer yandan Ermenistan'da ekonomik kalkınmanın sağlanmasında önemli bir adım olan sanayileşme süreci de başlatılmıştır. Zaman içerisinde Ermenistan'da kırsal kesimde yaşayan birçok insan kentsel alanlara yerleşmiştir. Kentlere yaşanan göçle birlikte kadınlar da erkekler gibi çalışma hayatında aktif olarak rol almaya başlamışlardır. Bu aşamada kadınların sanayi, tarım ve hatta inşaat gibi pek çok farklı iş kolunda rol alması teşvik edilmiştir. Köylerde ataerkil toplumsal cinsiyet rolleri ön plana çıkabilmektedir. Buna karşılık şehirlere yaşanan göç beraberinde ataerkil rollerin de değişime uğramasına yol açmıştır. Özellikle Sovyetler Birliği tarafından kadınların iş yaşamında yer almasını teşvik eden reformları ve gerçekleştirilen propaganda faaliyetleri, bu sürecin daha hızlı bir şekilde değişimine olanak tanımıştır. Sovyetler Birliği içerisinde kadınlar, zaman

19 Aram Haytian, "The Molokans in Armenia," *Iran and the Caucasus* 11, no. 1, (2007): 43.

içerisinde işgücü seferberliğinin önemli bir kısmı oluşturmuşlardır. Ekonominin hemen hemen tüm sektörlerinde kadın emeğine olan talebin önemli ölçüde arttığı görülmektedir.²⁰

Komünist ideolojinin hâkim olmasıyla birlikte Ermenistan’da kadın ve erkek eşitliğini destekleyen söylemler ön plana çıkarılmış, aynı zamanda Sovyetler Birliği, kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması hakkında bazı reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reformlarla birlikte toplumsal hayatta kadın ve erkek rollerindeki pek çok ayırım ortadan kalkmaya başlamıştır.

Sovyetler Birliği, Stalin döneminde beş yıllık kalkınma planını uygulamaya koymuştur.²¹ İlerleyen süreçte de bu beş yıllık kalkınma planlarına devam edilmiştir. Bu aşamada ESSC’de de başlatılan kalkınma hamlelerini gerçekleştirebilmek için, önemli bir işgücü ihtiyacı bulunmaktadır. İşgücü ihtiyacının karşılanabilmesi için Ermeni kadınlarının da iş hayatında aktif rol alması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği yönetimi, kadınların ev işleri ilgilenmesinin dışında sanayi ve tarım alanında da üretime katılmalarını hedeflemiştir. Özellikle kadınların kentsel endüstriyel iş gücüne katkı sağlamasına büyük önem verilmektedir. Bu amaçla Ermeni kadınlarının çalışma hayatında yer almalarını teşvik eden çeşitli propaganda faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen propaganda faaliyetlerinde, Ermeni kadınlarının, erkeklerin yaptığı işleri yapabileceğine yönelik algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ermeni kadınların eğitim almaları teşvik edilmiş, bu şekilde önemli konumlarda yer almalarının önü açılmıştır.

Komünist ideoloji, sosyal devlet anlayışı odaklı uygulamalarıyla kadınların da erkekler gibi eğitim almalarının yolunu açmaktadır. Eğitimde sağlanan fırsat eşitliği kadınların da iyi bir eğitim ve profesyonellik gerektiren iş kollarında erkekler gibi etkili olmasını sağlamaktadır.

3. Komünist İdeoloji Altında Ermeni Kadınların Propaganda Posterlerindeki Temsilinin Göstergebilimsel Analizi

Çalışmada gerçekleştirilen araştırma sonucunda Ermenistan’ı konu alan toplam 621 postere ulaşılmıştır. Bu posterler içerisinden 54 posterin Ermeni kadınlarını konu aldığı ortaya çıkmıştır. 54 poster içerisinden de 24 posterin doğrudan Komünizm ideolojisi altında Ermeni kadınlarını konu aldığı

20 Melanie Ilic, “Soviet Women Workers and Menstruation: A Research Note on Labour Protection in the 1920s and 1930s,” *Europe-Asia Studies* 46, no. 8, (1994): 1409.

21 Vance Kepley Jr, “The First ‘Perestroika’: Soviet Cinema under the First Five-Year Plan,” *Cinema Journal* 35, no. 4, (1996): 31.

saptanmıştır. Bu açıdan çalışmanın evrenini araştırmada ulaşılan 24 poster oluşturmaktadır. Buna karşılık çalışmada incelenen 24 posterin benzer konu ve içerikte olması nedeniyle, 6 propaganda posterleri örnekleminde analiz edilmektedir. Propaganda posterleri, eğitim, kalkınma, savaş, inşaat, tarım ve sanayi olmak üzere 6 temel başlık altında ele alınmaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan göstergebilim yöntemi kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında belirlen 6 propaganda posterleri, dilbilimci Roman Jakobson'un iletişim modelinde yer alan altı sözlü iletişim etkeninin (gönderen, bağlam, ileti, gönderilen, bağlantı ve kod), altı temel işlevinden (duygusal, gönderimsel, çağrı, şiirsel, ilişki ve üstdil) üçü olan duygusal işlev²², gönderimsel işlev²³, çağrı işlevi²⁴ özelinde incelenmektedir. Jakobson'un iletişim modelinde yer alan bu üç kavram üzerinden propaganda posterlerindeki göstergeler analiz edilerek, propaganda posterlerinde verilmek istenen mesajlar kapsamlı olarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Göstergelerin yorumlanmasında kullanıldıkları bağlam önem taşımaktadır.²⁵ Bu açıdan çalışma kapsamında incelenen propaganda posterleri kullanıldıkları bağlama göre analiz edilmektedir.

3.1. Eğitim Konulu Birinci Poster

1935-1940 yılları arasında tarihlendirilen çalışmanın eğitim konulu birinci propaganda posterleri, Ermeni SSR Halk Komitesi Yetişkin Eğitimi Bölümü (ՀԽՍՀ Լուսժողովրդաստի մեծահասակների ուսուցման վարչություն) adına Nalbandyan S. tarafından hazırlanmaktadır. Posterin merkezinde kitapların içerisinde bir erkek ve bir kadın görseline yer verilmektedir. Erkek görseli elindeki kalemle yazı yazarken, yanında bulunan kadın görselinin de elinde bir kitap olduğu görülmektedir. Posterin sağ alt tarafında bir kadın öğretmenin sınıftaki öğrencilerine ders anlattığı aktarılmaktadır. Posterde "Siz de okuyazar olun!" (Դուք էլ գրագետ դարձեք) yazısı bulunmaktadır.

22 *Duygusal işlev*, mesajı oluşturan kişinin duygu, düşünce, tutum ve statüsüne odaklanılan işlevi ifade etmektedir.

23 *Gönderimsel işlev*, doğrudan mesajın oluşturulduğu bağlamın üzerinde durulan işlevdir.

24 *Çağrı işlevi*, duygusal işlevin aksine iletişim sürecinde doğrudan mesajı alan kişiye odaklanmaktadır.

25 Alper Yılmaz, "İnsan Ticaretinin Kamu Spotu Reklamlarında Sunumu: Roland Barthes'ın Mit Olgusu Üzerinden Göstergibilimsel Analiz," *Göç Araştırmaları Dergisi* 6, no. 1, (2020): 16.

görülmektedir. Lenin tarafından başlatılan eğitim seferberliğinin, Stalin döneminde de sürdüğü anlaşılmaktadır. Posterde yer alan kişiler, modern Sovyetler Birliği eğitim sisteminin bir eğretilmesi olarak ön plana çıkarılmaktadır. Komünist ideoloji altında Ermeni halkının fırsat eşitliği içerisinde eğitim alabildiğine yönelik mesaj verilmektedir.

Çağrı işlevi açısından ele alındığında çağrı işlevinin doğrudan posterdeki yazılar üzerinden ortaya konulduğu görülmektedir. “Siz de okur yazar olun” söylemiyle hem Ermeni erkeklerin hem de Ermeni kadınların okuma-yazma öğrenmeleri gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Posterde hem erkek hem de kadın görseline yer verilmesiyle Ermenistan’da erkeklerin olduğu gibi kadınların da eğitim alabilecekleri mesajı verilmektedir. Diğer yandan posterin sağ alt tarafındaki görselde bir kadının sınıfta ders anlattığının aktarılmasıyla kadınların eğitim almasının yanında eğitim de verebileceği algısı oluşturulmaktadır.

3. 2. Kalkınma Konulu İkinci Poster

1938 yılına tarihlenen çalışmanın kalkınma konulu ikinci propaganda posterini, Gohar Arami Fermanyan tarafından hazırlanmıştır. Posterin merkezinde tarlada hasat yapan bir kadın görseline yer verilmektedir. Posterde yer alan kadının bir elinde üzüm diğer elinde de bir tarım aleti bulunmaktadır. Posterin fonundaysa, buğday tarlası, inekler ve bir tarım aracı görülmektedir. Posterde “Kolhozlara (kolektif çiftlikler) ve kolektif çiftçilerin zengin ve kültürel yaşamına selam” (Կեցցե կոլտնտեսությունների յե կոլտնտեսականների ունեվոր ու կուլտուրական կյանքը) yazısı bulunmaktadır.

Şekil 2: Kalkınma Konulu Propaganda Posteri²⁷

Duygusal işlev boyutunda analiz ederken posterin, bir önceki poster gibi Stalin döneminde hazırlandığı görülmektedir. Posterde verimli olarak sunulan bir tarlada çalışmakta olan bir Ermeni kadın temsiline yer verilmektedir. Diğer yandan posterde yer alan tarım makinesi görseli, Sovyetler Birliği'nde modern tarımın simgesi olarak kullanılmaktadır. Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirilen beş yıllık kalkınma planları kapsamında ülkede refah ve bolluğun meydana geldiği mesajı verilmektedir. Bu durum posterde özellikle beş yıllık kalkınma planlarındaki kolhozlara vurgu yapılmasından anlaşılmaktadır. Kolhoz (колхоз), kolektif tarımcılık (коллективное хозяйство) kelimelerinin kısaltılmış halinden meydana gelmektedir. Kolhozlar, Sovyetler Birliği'nde tarım sektöründe meydana getirilen “kolektif tarımla” uğraşan birlikleri ifade etmektedir. Kolхозlarda toprağın mülkiyeti devlete ait olmaktadır. Buna karşılık, az bir bedelle köylüye kiraya verilerek üretimin sağlanması amaçlanmaktadır. Kolhozlar, Sovyetler Birliği'nde ekonomik gelişimin simgesine haline gelmektedir.

Gönderimsel işlev açısından ele alındığında posterde, Sovyetler Birliği'nde beş yıllık kalkınma planlarının²⁸ konu edildiği görülmektedir. Posterin

27 “Kalkınma Konulu Propaganda Posteri,” *IDEP*, erişim 20 Temmuz 2020. <https://idep.library.ucla.edu/search#!/document/armeniaposters:42>.

28 Sovyetler Birliği Beş Yıllık Kalkınma Planları, Stalin döneminde, ilki 1928 yılında uygulamaya konan ekonomik kalkınma planlarını ifade etmektedir. Bu çerçevede kolektif tarım sistemi oluşturulmakta, tarımda makineleşme artırılmaktadır. Diğer yandan sanayileşmede önemli adımlar atılmaktadır.

hazırlandığı tarih, Sovyetler Birliği Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın başlangıç tarihidir. Kalkınma planları kapsamında oluşturulan kolhozlarda, Sovyetler Birliği'nin ekonomik yönden kalkınması amaçlanmıştır. Sovyetler Birliği'ndeki kolhozlarda tarımda makineleşme gerçekleştirilmekte ve bu şekilde tarımsal üretimin artırılması hedeflenmiştir. Kolhozlar, Stalin döneminin ekonomi politikalarının en önemli bölümlerinden birini oluşturmaktadır.

Çağrı işlevi açısından incelendiğinde posterde Sovyetler Birliği tarafından gerçekleştirilen beş yıllık kalkınma planlarının, Ermeni halkı nezdinde yüceltmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Ermenilerin, Komünist ideolojiyle birlikte refaha kavuştuğu algısı oluşturulmakta ve bu refahın sürdürülebilmesi için ülkedeki komünist rejimin varlığını koruması gerektiği mesajı verilmektedir. Posterde tarımsal üretimde erkekler kadar kadınların da aktif olarak çalışması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Diğer yandan kolhozlardaki üretimde kadınların emeği ön plana çıkarılmakta ve Ermeni kadınların ülkenin ekonomik kalkınmasında ne kadar büyük bir rolü olduğu mesajı verilmektedir.

3.3. Savaş Konulu Üçüncü Poster

1941 yılına tarihlenen çalışmanın savaş konulu üçüncü propaganda posterini hazırlayan kişi hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır. Posterin merkezinde elinde süngü takılı olan tüfekler tutan bir kadın ve bir erkek görseline yer verilmektedir. Posterin solunda tarla, tarım aracı, ahır, inekler ve samanları bir araya getiren insan görselleri; sağında ise tren ve fabrika görselleri bulunmaktadır. Posterde “Fabrikalarımıza, depolarımıza, demiryollarımıza ve tarlalarımıza yakından bakın” (Աշխարհը հսկեցէք մեր գործարաններին, պահեստներին, երկաթուղիներին, դաշտերին) yazısı yer almaktadır.

Şekil 3: Savaş Konulu Propaganda Poster²⁹

Çalışma kapsamında incelenen ilk iki posterde olduğu gibi bu poster de Stalin döneminde hazırlanmıştır. Duygusal işlev açısından incelendiğinde posterde Sovyetler Birliği yönetiminin, savaş halinde de kadın ve erkeğin benzer görev ve sorumluluklarının olduğuna yönelik algı oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Bu açıdan savaşlarda erkeklerin olması ve onların mücadele etmesi gerektiğine yönelik mit, Sovyetler Birliği tarafından ortadan kaldırılmaktadır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği içerisinde pek çok kadın, Alman ordularına karşı mücadelede ederek Kızıl Ordu'ya önemli destek sağlamıştır. Diğer yandan savaş sırasında Sovyetler Birliği'nin desteğindeki kadın partizanlar da doğrudan Alman askerlerine karşı mücadelede bulunmaktadır. Sovyetler Birliği propaganda faaliyetlerinde erkekler kadar kadınların da savaşta ön planda olmalarını teşvik etmeye çalışmaktadır.

Gönderimsel işlev boyutunda analiz edildiğinde posterin İkinci Dünya Savaşı'nın ikinci yılında hazırlandığı görülmektedir. Buna karşılık posterin, Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı'nda yer aldığı dönemde hazırlanıp hazırlanmadığı konusunda yeterli bilgiye ulaşılamamaktadır. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'nın ilk iki yılında Sovyetler Birliği, savaşta tarafsız kalmış, 22 Haziran 1941 tarihinde Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı başlattığı

29 "Savaş Konulu Propaganda Poster," *IDEP*, erişim 20 Temmuz 2020. <https://idep.library.ucla.edu/search#!/document/armeniaposters>: 266.

Barbarossa Harekâtı'ndan sonra savaşta yer almıştır. Bu açıdan İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı olarak kabul edilen, Almanya'nın Polonya'yı işgal ettiği 1 Eylül 1939 tarihinden, Sovyetler Birliği'nin Almanya'nın işgaline uğramasına kadar Sovyetler Birliği, tarafsızlık politikasını sürdürmüştür.

Posterin, 1 Ocak 1941-22 Haziran 1941 tarihleri arasında mı yoksa 22 Haziran 1941-31 Aralık 1941 tarihleri arasında mı hazırlandığına yönelik net bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Bu açıdan posterde verilen mesajlar, Ermeni halkını herhangi bir saldırıya yönelik hazır olmaları yönünde uyarmakla birlikte mevcut savaşta görev almalarına yönelik de teşvik edici nitelikte olabilmektedir.

Çağrı işlevi açısından ele alındığında posterde, savaş için kritik öneme sahip olan gıda üretim merkezleri, fabrikalar ve ulaşım alt yapısının korunması gerektiğine yönelik Ermeni halkına mesaj verildiği ortaya çıkmaktadır. Bu çağrı doğrudan posterdeki yazılar üzerinden Ermenilere verilmekte, diğer yandan posterdeki görseller üzerinden mesajın etkisinin artırılması amaçlanmaktadır. Posterde kadın ve erkek görsellerinin birlikte kullanılması, Ermeni kadınlarının da Ermeni erkekler gibi savaşta ön planda olması gerektiği algısını oluşturmaktadır. Ermeni kadının elinde süngü takılı silahın bulunmasıyla, Ermeni erkekler ile Ermeni kadınların ülke savunmasında eşit sorumluluğa sahip olduğu algısı oluşturulmaktadır. Diğer yandan posterde Ermeni erkekler gibi Ermeni kadınların da savaşta aktif rol almalarının teşvik edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

3.4. İnşaat Konulu Dördüncü Poster

1958-1965 yılları arasında tarihlendirilen çalışmanın inşaat konulu dördüncü propaganda posterini, Vaghinak K'ristap'or Mandakuni tarafından hazırlanmaktadır. Posterin merkezinde elinde bir gömlek ve bir inşaat aleti tutan bir kadın görseline yer verilmektedir. Posterde yer alan kadının da üzerinde işçi tulumu olduğu görülmektedir. Posterin fonunda inşa edilmekte olan bina görselleri yer almaktadır. Posterde Gençler sizi bekliyoruz (Երիտասարդներ, ձեզ ենք սպասում) yazısı bulunmaktadır.

Şekil 4: İnşaat Konulu Propaganda Poster³⁰

Duygusal işlev boyutunda analiz edilirken posterinde Stalin'den sonra Sovyetler Birliği'nin liderliğine gelen Kruşçev döneminde (1953-1964) hazırlandığı görülmektedir. Posterde Stalin'in ölümünden sonra Kruşçev döneminde de kadınların çalışma hayatında aktif rol aldığına yönelik mesaj verilmektedir. Posterin arkasında yer alan bina görselleri, Ermenistan'da inşa edilen binaların düzdeğişmeci olarak kullanılmaktadır. Posterde net olarak görülmemekle birlikte, posterde yer alan kadının sol göğsünün üzerinde muhtemelen Lenin'in veya Stalin'in başının yer aldığı bir rozet bulunduğu görülmektedir. Rozet doğrudan Komünist ideolojiyi simgelemekte ve inşaatta çalışan Ermeni kadının komünizme bağlı olarak hareket ettiği mesajı verilmektedir.

Gönderimsel işlev açısından ele alındığında posterde Sovyetler Birliği'nde kadınların çalışma ortamına odaklanıldığı görülmektedir. Kruşçev, her ne

30 "İnşaat Konulu Propaganda Poster," *IDEP*, erişim 20 Temmuz 2020.
<https://idep.library.ucla.edu/search#!/document/armeniaposters>: 39.

kadar Stalin'in ölümünden sonra destalinizasyon³¹ sürecini başlatmışsa da, Stalin döneminde uygulanmaya başlanan beş yıllık kalkınma programlarını sürdürmüştür. Programlar kapsamında Sovyetler Birliği'nde hem tarım hem de sanayi üretiminde sistemli bir üretimin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında Sovyetler Birliği'ndeki alt yapının güçlendirilmesi amacıyla da çeşitli faaliyetler yürütülmüş ve ülkede yeni inşaat alanları oluşturulmuştur. Stalin döneminde olduğu gibi Kruşçev döneminde de kadınlar, iş kollarında aktif olarak istihdam edilmeye devam etmiştir.

Çağrı işlevi açısından incelendiğinde posterde Ermeni kadınların, Ermeni erkekler gibi inşaatta çalışabileceğine yönelik algı oluşturulmaktadır. Böylece Ermeni kadınların, tarım ve sanayi dışında inşaat alanında da aktif olarak istihdam edilmesi amaçlanmaktadır. Bu aşamada posterlerde inşaat alanında Ermeni kadınların çalışmayacağına yönelik mitin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Posterde resmedilen kadın görselinin elindeki önlüğü ve inşaat aletini uzatmasıyla, aynı zamanda "Gençler sizi bekliyoruz" yazısı ortaya konulmasıyla doğrudan Ermeni gençleri inşaatta çalışmaya davet edilmektedir. Posterde yer verilen görsel ve yazılı göstergelerde, Ermenistan'da erkek ve kadınların inşaatta çalışmaya teşvik edildiği ortaya çıkmaktadır.

3. 5. Tarım Konulu Beşinci Poster

1962 yılına tarihlenen çalışmanın tarım konulu beşinci propaganda posterini, Gevork Arakelian tarafından hazırlanmıştır. Posterin merkezinde bir tarım aracını sürmekte olan bir kadın ve bir erkek görseline yer verilmektedir. Posterde yer alan her iki kişinin önünde bir buğday yığınının olduğu görülmektedir. Posterde, "Bol miktarda tahıl yetiştirin" (Հասնէ՛ք հարուստիկի առատութեան) yazısı bulunmaktadır.

31 Destalinizasyon, Sovyetler Birliği'nde Stalin'in ölümünden sonra Stalin'in bazı uygulamalarının eleştirilmesini ve yürürlükten kaldırılmasını ifade etmektedir.

Şekil 5: Tarım Konulu Propaganda Poster³²

Duygusal işlev açısından incelendiğinde posterin bir önceki poster gibi Kruşçev döneminde hazırlandığı görülmektedir. Posterde yer alan erkek görseli bir elini tarım aracında bulunan kadının direksiyonu tutan elinin yakınına koyarken diğer elini de kadının sol omzunun üstüne koymaktadır. Posterin solunda yer alan buğdaylar ise Ermenistan'daki üretimin olgusunun eğretilmesi olarak kullanılmaktadır.

Gönderimsel işlev boyutunda analiz edildiğinde posterde, Kruşçev döneminde uygulanmaya devam eden beş yıllık kalkınma planları kapsamında Ermeni kadınların, Ermeni erkekler gibi istihdamda aktif olarak rol almayı sürdürdüğü aktarılmaktadır. Diğer yandan posterde Sovyetler Birliği içerisinde tarımda makineleşmenin yaygınlaştırılmasıyla, tarımsal üretimin daha kolay hale gelmesinin sağlandığı algısı oluşturulmaktadır.

Çağrı işlevi açısından ele alındığında posterde Ermeni kadınların, tarımsal üretime aktif olarak katılmalarının teşvik edildiği ortaya çıkarılmaktadır. “Bol miktarda tahıl yetiştirin” şeklindeki yazıyla doğrudan Ermeni toplumunun tarımsal üretime katkı sağlaması teşvik edilmektedir. Posterdeki görsel kodlarda, Ermeni erkeğin, Ermeni kadına tarım aracını kullanmasında yardımcı olduğu mesajı verilmektedir. Böylece Ermeni kadınların, tarımsal üretime katılmaları durumunda işi öğrenmeleri konusunda yardım

32 “Tarım Konulu Propaganda Poster,” *IDEP*, erişim 20 Temmuz 2020. <https://idep.library.ucla.edu/search#!/document/armeniaposters:410>.

alabileceklerine yönelik algı oluşturulmaktadır. Bu şekilde Ermeni kadınların tarımsal üretimde tarım araçlarını kullanıp kullanamayacaklarına yönelik oluşabilecek kararsızlıklarının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

3.6. Sanayi Konulu Altıncı Poster

1975 yılına tarihlenen çalışmanın sanayi konulu altıncı propaganda posterini hazırlayan kişi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Posterin merkezinde işçi tulumu içerisinde, fabrikada çalışan bir kadın görseline yer verilmektedir. Posterin fonunda fabrikada kadınların görselleri resmedilmektedir. Posterde “Kadınlar! Üretim tekniğini öğrenin ve öne çıkan erkeklerin yerine geçin” (Կանայք՝ ուսումնասիրեցեք արտադրության տեխնիկան, փոխարինեցեք ֆրոնտ գնացած տղամարդկանց) yazısı yer almaktadır.

Şekil 6: Sanayi Konulu Propaganda Poster³³

33 “Sanayi Konulu Propaganda Poster,” *IDEP*, erişim 20 Temmuz 2020. <https://idep.library.ucla.edu/search#!/document/armeniaposters>: 181.

Duygusal işlev boyutunda analiz edildiğinde posterin Kruşçev'den sonra Sovyetler Birliği'nin liderliğine gelen Leonid Brejnev (1964-1982) döneminde hazırlandığı görülmektedir. Posterde işçi tutumları içerisinde fabrikada çalışmakta olan Ermeni kadın işçi görselleriyle, Ermenistan'da tarım ve inşaat alanında olduğu gibi sanayi alanında da Ermeni kadınların istihdamda aktif rol oynadıkları mesajı verilmektedir. Diğer yandan posterin fonunda yer alan fabrika görselleri, Ermenistan'daki sanayileşmenin düzdeğişmeci olarak kullanılmaktadır.

Gönderimsel işlev açısından ele alındığında, Stalin ve Kruşçev dönemlerinde olduğu gibi Brejnev döneminde de kadınların istihdamda aktif olarak rol aldığı poster üzerinden aktarıldığı ortaya çıkmaktadır. Sovyetler Birliği içerisinde yaşanan lider değişimleri çerçevesinde uygulanan kimi politikalarda değişiklikler olabilmektedir. Buna karşılık kadınların istihdamı konusunda her üç lider döneminde de kadınların çalışmaya teşvik edilmesinde ortak bir politika uygulandığı ortaya çıkmaktadır.

Çağrı işlevi açısından incelendiğinde posterde, "Kadınlar! Üretim tekniğini öğrenin ve öne çıkan erkeklerin yerine geçin" yazısıyla Ermeni kadınların, Ermeni erkekler gibi sanayi kollarında çalışmasının teşvik edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu şekilde posterde Sovyetler Birliği yönetimi, tarım ve inşaat alanında olduğu gibi sanayi üretiminde de Ermeni kadınların aktif olarak rol olabileceğine yönelik mit inşa etmektedir.

Sonuç

Çalışmada incelenen altı propaganda posterini üzerinden ulaşılan bulgular ışığında, Komünizm ideolojisinin, Ermeni kadınların toplumsal rollerini ne yönde şekillendirdiği ortaya çıkarılmaktadır. Komünizm, temel olarak Ermeni kadınların toplumsal hayatta daha aktif olarak rol oynamasını teşvik etmektedir. Ermeni kadınlara, toplumsal hayatta pek çok konuda Ermeni erkeklere tanınan haklar verilmekte, erkek ve kadın arasında cinsiyetçi ayrımın oluşmanın önlenmesine çalışılmaktadır. Sovyetler Birliği yönetimi, Ermeni kadınlar ve erkekler arasında fırsat eşitliği sağlayarak, Ermeni kadınların toplumda daha fazla ön plana çıkmasını amaçlamaktadır.

Komünizm ideolojisi altında Ermenistan'da hazırlanan propaganda posterleri üzerinden kadınların istihdam sürecinde aktif olarak rol almalarının teşvik edildiği görülmektedir. Bu şekilde Sovyetler Birliği yönetimi tarafından uygulamaya konulan beş yıllık kalkınma planları kapsamında ihtiyaç duyulan işgücü ihtiyacı, Ermeni kadınların istihdam sürecine aktif olarak katılımının

sağlamayla karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu aşamada propaganda posterlerinde Ermeni kadınların, tarım, sanayi ve inşaat alanında Ermeni erkekler tarafından gerçekleştirilen işleri yapabileceğine yönelik mit inşa edilmektedir. Diğer yandan erkeklerin, kadınlara nazaran bu işlerde daha başarılı olacağına yönelik mitin de ortadan kaldırılmasına çalışılmaktadır. İstihdamın dışında eğitim alanında da kadın ve erkekler arasında fırsat eşitliği sağlanmakta, kadınların da eğitim almaları teşvik edilmektedir.

Propaganda posterlerinde Ermeni kadınların, Ermeni erkekler tarafından yapılan pek çok işi yapabileceğine yönelik algı, İkinci Dünya Savaşı sırasında hazırlanan propaganda posterleri üzerinden de ortaya konulmaktadır. Posterde Ermeni kadınların ülke savunmasında, Ermeni erkekler gibi aktif rol oynayabileceğine yönelik mit inşa edilmektedir. Bu amaçla posterde silahlı bir erkek görselinin yanında silahlı bir kadın görseli de resmedilerek, ülke savunmasında Ermeni kadın ve erkeklerin benzer sorumluluğa sahip olduğu algısı oluşturulmaktadır.

Çalışmada incelenen propaganda posterleri genel olarak değerlendirildiğinde, Komünist ideoloji altındaki Ermenistan'da erkeklerin ön planda olduğu toplumsal yapının yerine, erkek ve kadınların her ikisinin de ön planda olduğu bir toplumsal yapının inşa edilmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada Komünist ideolojiye ait erkek ve kadın eşitliğine vurgu yapan söylemler doğrudan propaganda posterlerinde kullanılmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen propaganda posterleri üzerinden Ermenistan'ın Komünist ideoloji altında yönetildiği dönemde (1920-1991), Ermeni kadınların toplumsal rollerine ışık tutulması amaçlanmaktadır. Çalışma Ermenistan tarihine ve Komünist ideolojinin Ermeni toplumu üzerindeki rolüne ışık tutması bakımından önem taşımaktadır. Buna karşılık çalışmanın yalnızca propaganda posterleri üzerinden gerçekleştirilmesi ve örneklem olarak belirlenen altı propaganda posterleri üzerinden elde edilen bulgular ışığında genellemelerin yapılması çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu açıdan gelecek çalışmaların, Komünist ideolojinin Ermeni kadınların toplum içerisindeki rollerini nasıl şekillendirdiğini, farklı kitle iletişim araçları üzerinden incelemesinin alana daha da fazla katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

- IDEP. “Eğitim Konulu Propaganda Posterleri.” Erişim 20 Temmuz 2020.
<https://idep.library.ucla.edu/search#!/document/armeniaposters>: 78.
- IDEP. “Kalkınma Konulu Propaganda Posterleri.” Erişim 20 Temmuz 2020.
<https://idep.library.ucla.edu/search#!/document/armeniaposters>: 42.
- IDEP. “Savaş Konulu Propaganda Posterleri.” Erişim 20 Temmuz 2020.
<https://idep.library.ucla.edu/search#!/document/armeniaposters>: 266.
- IDEP. “İnşaat Konulu Propaganda Posterleri.” Erişim 20 Temmuz 2020.
<https://idep.library.ucla.edu/search#!/document/armeniaposters>: 39.
- IDEP. “Tarım Konulu Propaganda Posterleri.” Erişim 20 Temmuz 2020.
<https://idep.library.ucla.edu/search#!/document/armeniaposters>: 410.
- IDEP. “Sanayi Konulu Propaganda Posterleri.” Erişim 20 Temmuz 2020.
<https://idep.library.ucla.edu/search#!/document/armeniaposters>: 181.

Telif Eserler

- Arevian, Mary, Samar Nouredine, ve Tamar Kabakian-Khasholian, “Raising Awareness and Providing free Screening improves Cervical Cancer Screening among Economically Disadvantaged Lebanese/Armenian Women.” *Journal of Transcultural Nursing*, 17, sayı 4 (2006): 357-364.
- Arevian, Mary, Samar Nouredine ve Sarah Abboud. “Beliefs Related to Breast Cancer and Breast Cancer Screening among Lebanese Armenian Women.” *Health Care for Women International* 32, sayı 11 (2011): 972-989.
- Aşkan, Hakan ve Aytuğ Mermer Üzümlü. “Soğuk Savaş Dönemi’nde Özgür Avrupa Radyosu’nu Konu Alan ‘Gerçekliğin Kuleleri’ Adlı Kısa Film Üzerine İnceleme.” *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 2, sayı 1 (2020): 71-92.
- Çalışkan, Sadık, ve Mehmet Barış Yılmaz. “Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nde Basında Yer Alan Propaganda Posterleri Üzerinden

- Vladimir Lenin'in Kült Liderlik İnşası." *Ermeni Araştırmaları*, sayı 65 (2020): 75-100.
- Dargarabedian, Arda. "Armenian Women in Jordan." *Al-Raida Journal* (2003): 24-26.
- Haytian, Aram."The Molokans in Armenia." *Iran and the Caucasus* 11, sayı 1 (2007): 33-44.
- Ilic, Melanie. "Soviet Women Workers and Menstruation: A Research Note on Labour Protection in the 1920s and 1930s." *Europe-Asia Studies*, 46, sayı 8 (1994): 1409-1415.
- Ishkanian, Armine. "Mobile Motherhood: Armenian Women's Labor Migration in the post-Soviet Period." *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 11, sayı 3 (2002): 383-415.
- Kalaidjia, Azadouhi. "The Armenian Women in Lebanon." *Al-Raida Journal* (1981): 8-9.
- Kaprielian-Churchill, Isabel. "Armenian Refugee Women: The Picture Brides, 1920-1930." *Journal of American Ethnic History* (1993): 3-29.
- Kepley Jr, Vance. "The First 'Perestroika': Soviet Cinema under the First Five-Year Plan." *Cinema Journal* 35, sayı 4 (1996): 31-53.
- Komsuoğlu, Ayşegül ve Birsen Örs. "Armenian Women of Istanbul: Notes on Their Role in the Survival of the Armenian Community." *Gender, Place & Culture* 16, sayı 3 (2009): 329-349.
- Okkenhaug, Inger Marie. "Religion, Relief and Humanitarian Work among Armenian Women Refugees in Mandatory Syria, 1927-1934." *Scandinavian Journal of History* 40, sayı 3 (2015): 432-454.
- Okoomian, Janice. "Becoming White: Contested History, Armenian American Women, and Racialized Bodies." *Melus* 27, sayı 1 (2002): 213-237.
- Papazyan, Agnesa; Ngoc Bui, ve Aghop Der-Karabetian. "Life Satisfaction, Acculturative Stress, Ethnic Identity, and Gender Role Attitudes Among Armenian American Women." *American International Journal of Contemporary Research* 6, sayı 1 (2016): 10-21.

- Semerdjian, Elyse. “Armenian Women, Legal Bargaining, and Gendered Politics of Conversion in Seventeenth and Eighteenth-Century Aleppo.” *Journal of Middle East Women’s Studies* 12, sayı 1 (2016): 2-30.
- Shahnazarian, Nona, ve Ulrike Ziemer. “Emotions, Loss and Change: Armenian Women and post-Socialist Transformations in Nagorny Karabakh.” *Caucasus Survey* 2, sayı 1-2 (2014): 27-40.
- Temir, Erkan ve Fırat Yıldız. “Büyük Terör Döneminde Hakas Türkü Aydınlara Uygulanan Zulüm ve Bölgesel Sovyet Gazetelerinin Rolü.” *Journal of Turkology* 29, sayı 1 (2019): 163-178.
- Yılmaz, Alper. “İnsan Ticaretinin Kamu Spotu Reklamlarında Sunumu: Roland Barthes’ın Mit Olgusu Üzerinden Göstergebilimsel Analiz.” *Göç Araştırmaları Dergisi* 6, sayı 1 (2020): 8-34.
- Youngblood, J. Denise. “A War Remembered: Soviet Films of the Great Patriotic War.” *The American Historical Review* 106, sayı 3 (2001): 839-856.